

ชัยวรมันที่ ๓ มหาราชองค์สุดท้าย ของอาณาจักรกัมพูชา

ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายนและเมืองนครธม

วรรณวิภา สุเนตต์ตา
มหาวิทยาลัยศิลปากร

วรรณวิภา สุนต์ตา

จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และ
ปริญญาโท สาขาออกแบบสถาปัตยกรรม จาก University of
Colorado สหรัฐอเมริกา

ทำงานเป็นสถาปนิก แต่สนใจศึกษาเรื่องแนวคิดใน
ประวัติศาสตร์ของการออกแบบงานสถาปัตยกรรมตะวันตก
มีผลงานเรียบเรียงเป็นเอกสารประกอบการบรรยายให้กับ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ

ต่อมาเริ่มสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันออก
และได้เข้าศึกษาเพิ่มเติมในระดับปริญญาโทที่ภาควิชาประวัติ
ศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปัจจุบันได้รับทุนพัฒนาอาจารย์ สาขาวิชาขาดแคลน
จากภาควิชาออกแบบอัญมณีและเครื่องประดับ คณะมัณฑน
ศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งกำลังศึกษาต่อเนื่องในระดับ
ปริญญาเอก โดยค้นคว้าต่อในประเด็นอิทธิพลศิลปะในพุทธ
ศาสนamahayanaสมัยนิกายที่ปรากฏหลักฐานในประเทศไทย

ชัยวรมันที่ ๗

มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา
ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายนและเมืองนครธม

วรรณวิภา สุเนตต์ตา
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ราคา ๑๖๕ บาท

ISBN 974-323-476-4

ชัยวัฒน์ที่ ๗

มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา

ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายน และเมืองนครธม

วรรณวิภา สุเนตต์ตา

มหาวิทยาลัยศิลปากร

พิมพ์ครั้งแรก : เมษายน ๒๕๔๘

ภาพจากปก

พระเศียรพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงม้า

ภาพสลักผนังระเบียงปราสาทบายนด้านทิศตะวันออก

ออกแบบปก และจัดรูปเล่ม : Dream Catcher Graphic Co., Ltd.

สำนักพิมพ์มติชน

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนามฤมาต ประชาธิปไตย ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๐๒๑ โทรสาร ๐ ๒๕๕๔ ๓๑๖๒

จัดจำหน่าย : บริษัท งามดี จำกัด โทรศัพท์ ๐ ๒๕๕๐ ๐๕๕๕ โทรสาร ๐ ๒๕๕๐ ๐๕๕๕

พิมพ์ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทรศัพท์ ๐ ๒๕๐๓ ๒๖๔๔-๗ แยกสี-เพต : กองพิมพ์ดี

Printed in BANGKOK, Thailand, 2005 WWW.MATICHONBOOK.COM

สารบัญ

ชัยवरมันที่ ๗

มหาราชวงศ์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา
ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายน และเมืองนครธม

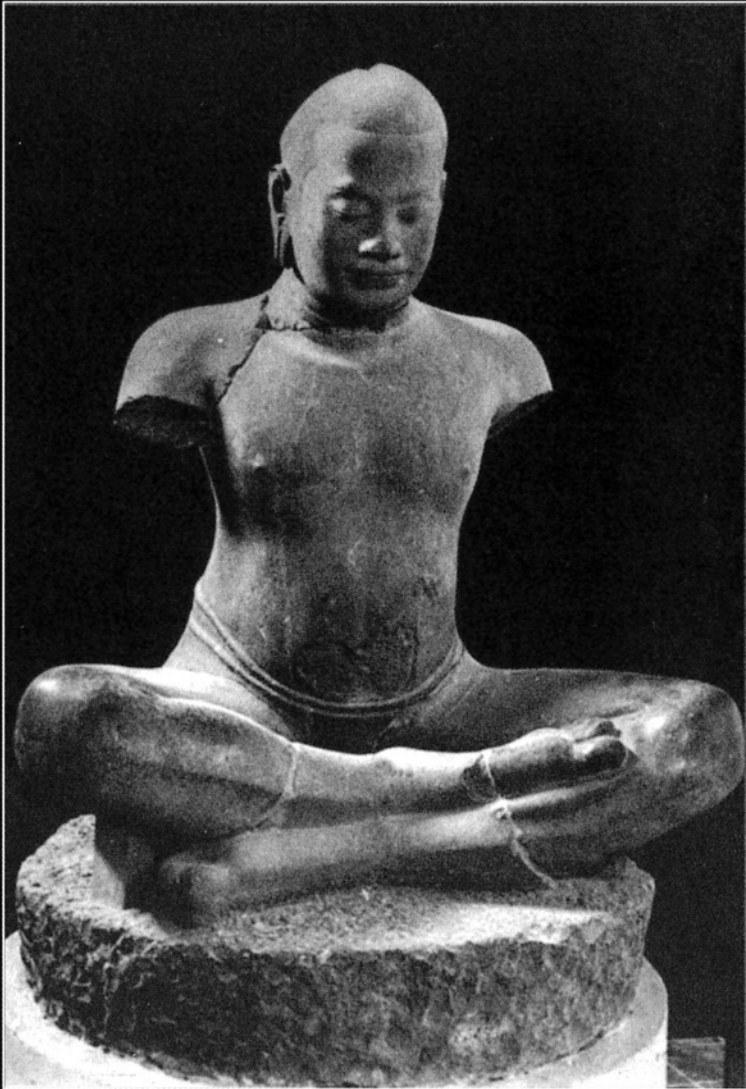
คำนำเสนอ สุจิตต์ วงษ์เทศ	(๙)
คำนำ วรรณวิภา สุเนตฺตา	(๑๐)
บทนำ	๓
๑ พระเจ้าชัยवरมันที่ ๗	
มหาราชวงศ์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา	๒๕
พระราชประวัติพระเจ้าชัยवरมันที่ ๗	๒๕
ขึ้นครองราชย์และสร้างเมืองนครธม	๒๙
สวรรคต	๓๒
การล่มสลายของอาณาจักร	
หลังรัชสมัยของพระเจ้าชัยवरมันที่ ๗	๓๓
ราชวงศ์มหิธรปุระ : ภูมิหลังของพระเจ้าชัยवरมันที่ ๗	๓๙
๒ เมืองนครธม และอาณาจักรของพระเจ้าชัยवरมันที่ ๗	๕๓
รูปแบบของเมืองนครธม	๕๓
ศูนย์กลางอาณาจักร : ปราสาทบายน	๗๒
อาณาจักร อาณาเขต และเครือข่าย “อโศกยศาสตร์”	๗๙
๓ ศาสนาพุทธมหายานและการแสดงออกในงานศิลปกรรม	
สมัยพระเจ้าชัยवरมันที่ ๗	๙๓
ความเป็นมาของพุทธศาสนาในอาณาจักรเขมรโบราณ	๙๓
ศาสนาพุทธมหายานและศิลปกรรมสมัยพระเจ้าชัยवरมันที่ ๗	๙๖

(๖) ชัยวัฒน์ที่ ๗ มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา

พระชัยพุทธมหานาค	๙๘
คติรัตนตรัยมหายาน	๑๐๓
พระโกษชัยคุรุ	๑๐๕
๔ เมืองพิมายและเมืองโบราณในภาคกลาง	
ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และความสัมพันธ์กับนคร	๑๑๗
เมืองพิมาย : อิทธิพลทางศิลปกรรมและความสัมพันธ์	
กับศูนย์กลางอาณาจักร	๑๑๗
เมืองโบราณภาคกลาง : เส้นทางการค้าและวัฒนธรรม	๑๒๕
บทส่งท้าย	๑๓๖
ภาคผนวก	

พระรูปเหมือนของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พบในบริเวณเมืองพระนคร ประเทศ
กัมพูชา ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา

คำนำเสนอ

ชัยวัฒน์ที่ ๗

มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา

ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายน และเมืองนครธม

พระเจ้าชัยวัฒน์ที่ ๗ มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา จริงหรือเปล่าก็ไม่รู้ เพราะขึ้นอยู่กับคำอธิบายตีความทั้งทางวิชาการและทางประสบการณ์ของแต่ละคน

แต่ที่แน่นอนสุดๆ คือ พระเจ้าชัยวัฒน์ที่ ๗ ทรงเป็นองค์ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายน และเมืองนครธม (ศรียโสธรปุระ) ที่ทรงอิทธิพลที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย แล้วยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์แผ่นดินใหญ่อุษาคเนย์ มีเวลาครองราชย์นานมากๆ จนไม่อยากจะเชื่อ แต่จำเป็นต้องเชื่ออย่างมหัศจรรย์ใจ เพราะไม่มีปัญญาเถียงนักปราชญ์ (ฝรั่งเศส) ที่บอกไว้เป็นคนแรก แล้วยังไม่มีใครบอกให้เชื่อเป็นอย่างอื่น

มีปัญหасаกกลให้สืบค้นแล้วทักท้วงตกเถียงสืบเนื่องยาวนานมากกว่า ๕๐ ปีมาแล้ว คือ กรณีอำนาจทางการเมืองของพระเจ้าชัยวัฒน์ที่ ๗ ว่ามีกว้างขวางถึงบ้านเมืองบริเวณที่ราบลุ่มเจ้าพระยาจริงไหม? ฝ่ายหนึ่งบอกว่ามีจริงโดยอ้างอิงสมมุติฐานนักปราชญ์ฝรั่งเศสและนักวิชาการตะวันตก แต่อีกฝ่ายหนึ่งค้านว่าไม่จริง เพราะขัดกับหลักฐานอื่นๆ มหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งขัดกับลักษณะความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองแบบ “เครือญาติ” ของบ้านเมืองและรัฐจารีตโบราณในภูมิภาคอุษาคเนย์

ความเห็นต่างกันอย่างนี้ยังไม่มีข้อยุติ และไม่จำเป็นต้องหาข้อยุติอย่างใดอย่างหนึ่ง ขอให้ทุกฝ่ายเปิดใจกว้างๆ ฟังความเห็นแตกต่างอย่างให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกัน แล้วค่อยรับความแตกต่างให้ดำรงอยู่อย่างเสมอภาคโดยปราศจากอคติแบบล้าหลัง-คลั่งชาติ จนเกิดวิวัฒนาการทางวิชาการที่มีลักษณะ “ทันสมัย แต่ไม่พัฒนา” ดังเคยเป็นมา นั่นเป็นเรื่องน่าขยะแขยงขนพองสยองเกล้า “น้ำเน่า” มากๆ

แต่แล้ววิชาความรู้เกี่ยวกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในภาษาไทย มีจำกัดมากๆ โชคร้ายไปกว่านั้นเพราะในจำนวนจำกัดด้านปริมาณ ยัง จำกัดด้านคุณภาพด้วย ดังเห็นจากหนังสือที่ผลิตออกมาจากสถาบัน ในประเทศไทยให้ข้อมูลด้านเดียวที่ล้วนคัดลอกจากต้นตอเดียวกัน คือ คัมภีร์ในภาษาฝรั่งเศสเท่านั้น โดยจงใจของข้ามหลักฐานพื้นเมือง กับ จงใจละทิ้งคำอธิบายของนักปราชญ์และนักค้นคว้านักวิชาการที่ไม่ใช่ ชาวฝรั่งเศสและในโลกตะวันตก แต่อธิบายต่างออกไปจากฝรั่งเศสและ โลกตะวันตก

หนังสือเล่มนี้ชื่อ ชัยวรมันที่ ๗ มหาราชองค์สุดท้ายของราชอาณาจักรกัมพูชา รวบรวมแล้วเรียบเรียงโดยคุณวรรณวิภา สุนต์ตา เป็นงานเขียนประเภทแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ร่วมกันอย่างง่ายๆ คล้ายงานเผยแพร่วิชาความรู้อย่าง simplified ของนานาชาติประเทศไทย

ถ้าสำหรับผมแล้วขอยกย่องว่าเป็นหนังสือเล่มแรกในภาษาไทยที่ ให้ความสำคัญต่อองค์ความรู้หลากหลายจากนักปราชญ์นักวิชาการ ทุกฝ่าย ทั้งกระแสหลักและกระแสหรือสร้างอย่างใหม่ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ ที่สุดในขณะนี้ แต่เปิดช่องทางกว้างหลายให้ผู้อ่านต่อเติมเพิ่มพูนเพื่อ ถมช่องว่างที่ยังบกพร่องได้อีก โดยไม่มีสิ่งใดกีดขวางวิจารณ์ญาณ และจินตนาการ

สุจิตต์ วงษ์เทศ

บ้านช่างหล่อ กรุงเทพมหานคร

กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘

คำนำ

ชัยวัฒน์ที่ ๗

มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา

ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายน และเมืองนครธม

งานเขียนชิ้นนี้เกิดขึ้นจากแนวความคิดของคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ และสำนักศิลปวัฒนธรรม ในการนำเสนอแง่มุมของพระเจ้าชัยวัฒน์ที่ ๗ กษัตริย์ผู้สร้างนครธมในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง ศาสนา และศิลปกรรม ซึ่งได้มีการศึกษาเรื่องราวของพระองค์โดยนักวิชาการมาแล้วอย่างกว้างขวาง ความสำคัญของงานเขียนนี้จึงเป็นการนำเสนอเรื่องราวของพระองค์ผ่านแนวความคิดในการเชื่อมโยงคติทางพุทธศาสนา ระบบการปกครอง และงานศิลปกรรม เข้าด้วยกัน อันเป็นการผสมผสานงานช่างทั้งในงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรม และสร้างสรรค์ให้เกิดความสัมพันธ์ของอาณาจักรเขมร ทั้งในทางโลกและทางธรรมอย่างกลมกลืนเป็นเอกภาพ

ส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าชิ้นนี้เป็นการขยายผลการวิจัยในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง *คติรัตนตรัยมหายานในศิลปะเขมรช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘* ที่พบในภาคกลางของประเทศไทย ของตัวผู้เขียนเอง โดยนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเมืองในภาคกลางและภาคอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ กับศูนย์กลางอาณาจักรเขมรที่เมืองนครธม โดยใช้หลักฐานศิลปกรรมในพุทธศาสนามหายาน และลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น บอกเล่าความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นไปทั้งการรับและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและเผยแพร่ความเข้าใจในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์ อันเป็นจุดสะสมและเริ่มต้นของวัฒนธรรมที่เป็นบิกแผ่นของศูนย์กลาง

แห่งใหม่ในดินแดนประเทศไทยในพุทธศตวรรษต่อมา

ขอขอบคุณคำแนะนำและข้อมูลอันเป็นประโยชน์จากคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ คุณรัชชัย ยอดพิชัย ผู้ให้คำแนะนำและกำลังใจเสมอมา คุณสิริกาญจน์ รัตนเกตุ และสำนักศิลปวัฒนธรรม ที่ดูแลประสานงานจัดการขั้นตอนต่างๆ ด้วยความเรียบร้อยอย่างดียิ่ง และคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรที่เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้เขียนในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

วรรณวิภา สุนต์ตา

พฤศจิกายน ๒๕๔๗

ชัยวรมันที่ ๗

มหาราชวงศ์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา
ผู้เนรมิตสถาปนาปราสาทบายนและเมืองนครธม

ศาสตราจารย์ ยอร์ดซ์ เชเดส์ (Yordh Chedès G.)

บทนำ

การศึกษาจากจารึก การศึกษาของยอร์ช เซเดส์ (Coedès G.)

“ศรีชัยวรมัน” คือพระนามของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรเขมรโบราณ ผู้ครองราชย์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระนามที่ปรากฏในจารึกดังกล่าวก็คือพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ผู้สร้างเมืองนครธม ที่มีปราสาทบาเบียนเป็นศูนย์กลาง แวดล้อมไปด้วยศาสนสถานในพุทธศาสนา มหายาน นครธมและราชอาณาจักรเขมรในรัชกาลของพระองค์ มีความยิ่งใหญ่และแผ่อิทธิพลไปยังดินแดนโดยรอบ ดังจะเห็นได้จากหลักฐาน ศิลปกรรมและจารึกที่พบจำนวนมากในดินแดนที่เป็นประเทศไทย ลาว และเวียดนามในปัจจุบัน

พระราชประวัติของพระองค์ได้ถูกค้นพบที่ละน้อยจากการศึกษาเรื่องราวในศิลาจารึกของนักวิชาการในอดีต ยอร์ช เซเดส์ (Coedès G.) คือนักวิชาการชาวฝรั่งเศสคนสำคัญอีกท่านหนึ่งที่ศึกษาจารึกจำนวนมากมายี่สิบกว่าปีในรัชกาลของพระองค์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้าน ประวัติศาสตร์และการศึกษารูปแบบศิลปกรรมที่เมืองนครธมอย่างกว้างขวาง

การศึกษาของเซเดส์ (Coedès G.) ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ในหนังสือเรื่อง Angkor : An Introduction ซึ่งแปลจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส ได้นำเสนอทฤษฎีเกี่ยวกับเมืองพระนครและการกำหนดอายุสมัยของ ศิลปะบาเบียนที่สร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่าอยู่ในช่วง พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งหลังกว่าที่นักวิชาการท่านอื่นๆ ได้เคยกำหนดไว้กว่า ๑๕๐ ปีหรือกล่าวได้ว่าเป็นแบบศิลปะยุคหลังของศิลปะเขมรโบราณ

และสร้างขึ้นในวัฒนธรรมพุทธศาสนamahayana ที่เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ในช่วงเวลาดังกล่าว และเป็นแรงบันดาลใจในงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมแบบบาเยนมากมายที่พบในเมืองนครธมและดินแดนโดยรอบ

จารึกที่สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระองค์หลักสำคัญที่เป็นตัวบอกถึงเรื่องราวของพระองค์และพระราชอาณาจักร ได้แก่ จารึกปราสาทพระขรรค์ จารึกปราสาทตาพรหม จารึกปราสาทบันทายฉมาร์ และจารึกพินามอากาศ เป็นต้น จารึกเหล่านี้ถูกเขียนขึ้นด้วยอักษรขอม ภาษาล้านสฤฤฤ ขึ้นต้นด้วยข้อความสรรเสริญบูชาพระรัตนตรัยและการกล่าวถึงพระราชกรณียกิจ พร้อมกับการบันทึกถึงศาสนสถาน รูปเคารพ ประฐานและบริวาร เครื่องบริวารต่างๆ เหล่านี้กบวชและผู้รับใช้ศาสนสถานไว้อย่างละเอียด

นอกจากนี้บันทึกและจดหมายเหตุของประเทศจีน โดยเฉพาะบันทึกของมาตวณลิน (Ma Tuan Lin) และบันทึกของจิ่วตางวน (Chou Ta-Kuan) นักการทูตชาวจีนที่เดินทางเข้ามายังอาณาจักรเขมรช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ยังเป็นอีกหลักฐานสำคัญที่อธิบายลักษณะทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรมของอาณาจักรเขมรและดินแดนโดยรอบได้อีกทางหนึ่ง

ข้อความจากจารึกและเอกสารจีนทำให้ทราบถึงพระราชประวัติของพระเจ้าขั้ววรมันที่ ๗ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็นช่วงก่อนขึ้นครองราชย์และเมื่อทรงครองราชย์แล้ว ในช่วงระยะเวลาก่อนขึ้นครองราชย์นั้นพระองค์ได้เผชิญกับสถานการณ์ความวุ่นวายทั้งจากภายในและภายนอกอาณาจักร โดยเฉพาะการศึกสงครามกับอาณาจักรจามปา ดินแดนทางฝั่งตะวันออกของเขมร

เซเดส์ (Cœdès G.) ได้กล่าวถึงพระราชประวัติไว้ครบถ้วนเท่าที่ศิลาจารึกจะบอกได้ และดูเหมือนจะเป็นบรรทัดฐานของการศึกษาเรื่องราวของพระองค์ให้กับนักวิชาการรุ่นต่อมา อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระยะหลังได้ทำให้ภาพรวมของอาณาจักรและสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างสรรค์ไว้มีความชัดเจนและมีคำอธิบายที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น